

Univerzita Karlova v Praze

**Filozofická fakulta
Katedra sociální práce**

Bakalářská práce

Marie Klemšová

**SYSTÉM VÝBĚRU A PŘÍPRAV PĚSTOUNŮ
A SLUŽBY PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY
VE ZLÍNSKÉM A OLOMOUCKÉM KRAJI**

**System of selection and preparation of foster
parents and services for foster families in
regions of Zlín and Olomouc**

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.

2009

Poděkování :

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Haně Pazlarové, Ph.D., která mi poskytla cenné rady a připomínky při vypracování práce.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 20. 7. 2009

Podpis:

Anotace

Práce se zabývá některými aspekty pěstounské péče. V úvodu seznamuje se systémem náhradní rodinné péče v České republice. Největší část je věnována procesu zprostředkování pěstounské péče se zvláštním důrazem na potřebu správného výběru a odborné přípravy pěstounů. Další část ilustruje důležitost služeb pro pěstounské rodiny i po přijetí dítěte. Závěr práce obsahuje popis a hodnocení situace ve Zlínském a Olomouckém kraji a je doplněn o rozhovory se sociálními pracovníci obou krajských úřadů.

Annotation

This thesis theats of some aspects of foster care. In prologue, it introduces the system of foster care in the Czech Republic. Major part is devoted to the mediation proces of foster care. Right selection and special preparation of prospective fosterers is particularly emphasised. Next part ralates the importance of the services for foster family after child adoption. At the conclusion, the situation in regions of Zlín and Olomouc are described and appreciated. Interviews with social workers from both regions are supplemented.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, pěstounská péče, zákonodárství, služby sociální, organizace neziskové.

Keywords

Substitute Family Care, Foster care, legislation, social services, nonprofit organizations.

Obsah

ÚVOD	8
1. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE (NRP)	10
1.1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	10
1.1.1 Osvojení	10
1.1.2 Poručenství	11
1.1.3 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.....	12
1.1.4 Pěstounská péče.....	13
1.2 TYPY PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	14
1.2.1 Další typy pěstounské péče v zahraničí.....	15
1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE V MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTECH	16
2. VÝBĚR A PŘÍPRAVA PĚSTOUNŮ.....	18
2.1 NEŽ SE ZAČNE VYBÍRAT.....	18
2.1.1 Postup při podávání žádosti.....	19
2.2 VÝBĚR ŽADATELŮ.....	19
2.2.1 Zákonné ukotvení	20
2.2.2 Psychologické vyšetření žadatelů.....	20
2.3 PŘÍPRAVA ŽADATELŮ	24
2.3.1 Zákonné ukotvení	24
2.3.2 Metodické doporučení MPSV k realizaci přípravy.....	24
2.4 PÁROVÁNÍ DĚTÍ A RODIČŮ.....	28
2.5 DOMÁCÍ ZKUŠENOSTI	29
2.5.1 Příprava matek-pěstounek pro SOS dětské vesničky.....	31
2.6 ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOSTI.....	32
2.6.1 Příprava pěstounů na Slovensku.....	32
2.6.2 Systém pěstounské péče ve Velké Británii.....	34
2.7 PRAKTICKÉ PROBLÉMY A NEDOSTATKY SYSTÉMU ČR.....	36
3. SLUŽBY POSKYTOVANÉ PĚSTOUNSKÝM RODINÁM.....	38
3.1 POTŘEBY PĚSTOUNSKÝCH RODIN	39
3.2 SLUŽBY PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY V ČR	40
3.2.1 Pěstouni mají právo na služby.....	41
3.3 SLUŽBY PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY VE VELKÉ BRITÁNII	43
3.4 POSTAVENÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA	44

4. SITUACE VE ZLÍNSKÉM A OLMOUCKÉM KRAJI	46
4.1 ROZHOVORY SE SOCIÁLNÍMI PRACOVNICEMI KRAJSKÝCH ÚŘADŮ	46
4.1.1 Cíl šetření.....	46
4.1.2 Popis metody šetření.....	47
4.1.3 Analýza rozhovoru s pracovníci Krajského úřadu v Olomouci...	47
4.1.4 Analýza rozhovoru s pracovníci Krajského úřadu ve Zlíně.....	49
4.1.5 Odborná příprava žadatelů na přijetí dítěte o. s. STROP.....	51
4.2 SLUŽBY PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY V OLMOUCKÉM KRAJI – o. s. ISIS.....	53
4.3 SLUŽBY PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY VE ZLÍNSKÉM KRAJI – RODINA SVATÉ ZDISLAVY.....	54
4.4 ZÁVĚRY ŠETŘENÍ A DOPORUČENÍ	55
ZÁVĚR	57
RESUMÉ	59
RESUME (ENGLISH)	60
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
PŘÍLOHA	65

Seznam zkratek

ČR - Česká republika

FF UK - Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

KSOCP - Katedra sociální práce

KÚ - krajský úřad

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP - náhradní rodinná péče

o. s. - občanské sdružení

OSPOD - odbor sociálně-právní ochrany dětí

Úvod

V současné době snad už nikdo nepochybuje, že nejlepším řešením situace dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je ve většině případů jejich umístění do rodiny náhradní. Ústavní výchova nemůže dětem dostatečně saturovat všechny jejich potřeby a tím je vážně poškozuje. Dokazovat důležitost rodiny pro správný vývoj dítěte nebo popisovat následky dlouhodobého pobytu dětí v ústavních zařízeních by ovšem bylo tématem pro jinou práci.

Při psaní této práce proto vycházím z předpokladu, že pěstounská péče sice nabízí nejlepší podmínky pro „opuštěné“ děti, zároveň však klade mimořádné nároky na pečující osoby. Pěstouni proto musí být na tuto situaci předem náležitě vybaveni znalostmi a dovednostmi a v průběhu výkonu pěstounské péče podporováni.

Tato práce si klade za cíl popsat současný systém náhradní rodinné péče v ČR a nastínit cestu pěstounů k přijetí dítěte. Jak už název napovídá, hlavní důraz přitom bude kladen na samotný výběr a přípravu budoucích náhradních rodičů. Přestože je Česká republika v řadě aspektů souvisejících s náhradní rodinnou péčí opakovaně kritizována, mají i u nás pěstouni od přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí povinnost se této přípravě zúčastnit. Právě proto, že systém zprostředkování není v ČR ideální, uvádím dva příklady zahraničních modelů, které by pro nás mohly být inspirativní.

Cílem další části je zamyslet se nad potřebami pěstounských rodin a nad službami, které na tyto potřeby reagují. Úkolem poslední části je pak zmapovat a zhodnotit situaci ve Zlínském a Olomouckém kraji jak z hlediska

přípravy budoucích pěstounů, tak z hlediska nabídky poskytovaných služeb. Na celou věc se budu snažit dívat nejen z pohledu zákonů, ale i z pohledu samotných pěstounů a dětí.

1. Náhradní rodinná péče (NRP)

1.1 Náhradní rodinná péče

Matějček (1999) definuje náhradní rodinnou péči jako „formu péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.“

V České republice se jedná o tyto formy NRP:

- osvojení
- poručenská péče
- svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče
- pěstounská péče

1.1.1 Osvojení

Osvojení (dříve adopce) je právně upraveno v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. Proces zprostředkování osvojení je upraven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Osvojení je považováno za nejdokonalejší formu NRP. Mezi osvojiteli a přijatým dítětem při něm vzniká takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi, současně mezi příbuznými náhradních rodičů a přijatým dítětem vzniká příbuzenský vztah. Práva a povinnosti biologických rodičů zanikají. Dítě získává příjmení osvojitelů.

Osvojitelem se může stát jednotlivec nebo manželé, kteří zaručují způsobem svého života, že osvojení bude dítěti i společnosti prospěšné. Osvojit lze pouze dítě nezletilé. O osvojení může rozhodnout pouze soud. Před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce pečuje o dítě na své náklady.

Zákon rozlišuje dva druhy osvojení. „Zrušitelné“ osvojení, tj. osvojení 1. stupně, je péče, kdy práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, ale v rodném listu dítěte zůstávají uvedeni původní rodiče dítěte. Jak už název napovídá, toto osvojení lze zrušit. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou osvojením zanikají. „Nezrušitelné“ osvojení, tj. osvojení 2. stupně, je v praxi častěji využíváno a od osvojení 1. stupně se odlišuje tím, že osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů. Toto osvojení je možné pouze u dětí starších jednoho roku a nelze jej zrušit (Matějček a kol., 1999, str. 33).

Do osvojení jsou umísťovány nejčastěji děti s dobrou zdravotní a psychomotorickou prognózou. Především se jedná o děti v raném věku (Pěstouni mají právo na služby, str. 69).

Zákon o rodině v § 67 stanovuje, že dítě musí být tzv. „právně volné“. To znamená, že k osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Tento souhlas se podle § 68 nevyžaduje, jestliže zákonným zástupcem dítěte jsou jeho rodiče, kteří po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevali o dítě žádný zájem.

1.1.2 Poručenství

Hlavním účelem poručenství je ochrana nezletilého dítěte. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo jestliže rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu a tudíž nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti (§ 78 zákona č.94/1963 Sb., o rodině).

Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Jeho úkolem je dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho záležitosti místo rodičů. Poručník o dítě nemusí osobně pečovat. Pokud ale péči o dítě vykonává, plní do jisté míry funkci NRP a on i dítě mají nárok na totéž hmotné zabezpečení jako by šlo o pěstounskou péči. Mezi ním a dítětem však ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodičem a dítětem. Zákon stanoví rozsah práv a povinností poručníka k dítěti z hlediska výchovy a zastupování dítěte a správy majetku dítěte.

Na výkon poručenské péče pravidelně dohlíží soud. Při jakémkoliv podstatném rozhodnutí týkajícím se dítěte je poručník povinen žádat soud o schválení. Dále musí soudu pravidelně, zpravidla v ročních intervalech, podávat zprávy o osobě poručenice (Bubleová, Benešová, 2001).

Při volbě poručníka by měl soud dát přednost osobě, kterou doporučili rodiče dítěte. Pokud rodiče nikoho nedoporučili, vybírá soud mezi příbuznými a známými rodiny či dítěte. Soud může oslovit také osoby z evidence žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Pokud se nenajde vhodná fyzická osoba, je poručníkem ustanoven příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 79 zákona č.94/1963 Sb., o rodině).

1.1.3 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Zákon o rodině v § 45 umožňuje svěřit dítě také do výchovy jiné fyzické osoby. Soud tak učiní tehdy, vyžadují-li to zájem dítěte. Podmínkou je, aby tato osoba poskytovala záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasila. Tento institut je koncipován spíše jako přechodné řešení situace dítěte. Může se jednat např. o situaci, kdy je rodič na několik měsíců hospitalizován

v nemocnici. Předpokládá-li se, že problém rodičů bude mít spíše dlouhodobější charakter, je vhodné, aby soud zvolil jinou formu náhradní výchovy (online, Právník.cz, ze dne 25.5.2009).

Rozsah práv a povinností jiné fyzické osoby není v zákoně o rodině blíže specifikován. Je proto nutné, aby přesná práva a povinnosti určil soud. Zpravidla platí, že zákonný zástupce dítěte rozhoduje o podstatných záležitostech ohledně dítěte a jiná fyzická osoba může rozhodovat pouze v běžných věcech. Na rozdíl od pěstouna však nedostává jiná fyzická osoba žádnou odměnu za výchovu dítěte.

1.1.4 Pěstounská péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali“ (Matějček a kol., 2002, str. 16). Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Jediným rozhodujícím činitelem z právního hlediska je zájem dítěte. Svazek pěstounů s dítětem je podstatně volnějši, než je tomu při osvojení. Svěřované dítě nemusí být právně volné, tzn. že rodiče nadále zůstávají jeho zákonnými zástupci a nejsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti.

Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Pěstounská péče vzniká a zaniká na základě rozhodnutí soudu. Na rozdíl od osvojení zaniká pěstounská péče také dosažením zletilosti dítěte (§ 45a-c zákona č.94/1963 Sb., o rodině).

Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. Ustanovení o způsobu podávání žádostí, podmínky prověřování vhodných žadatelů, systém zprostředkování, kompetence orgánů sociálně-právní ochrany při zprostředkování pěstounské péče a fungování zařízení pro výkon pěstounské péče vymezuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V zákoně č. 117/ 1995 Sb., o státní sociální podpoře jsou uvedeny dávky pěstounské péče a podmínky nároku na ně a v právních předpisech o sociálním zabezpečení je vymezeno nemocenské a důchodové pojištění pěstounů.

1.2 Typy pěstounské péče v České republice

Pěstounskou péčí můžeme rozdělit na individuální a skupinovou. Individuální pěstounská péče se uskutečňuje v běžném rodinném prostředí. O dítě se většinou stará pěstounka s pěstounem, kteří zároveň pečují o své vlastní děti nebo své děti již vychovali. Skupinová pěstounská péče probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 nebo i více dětmi přijatými. Probíhat může i v SOS dětských vesničkách, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka-pěstounka (Matějček a kol., 2002, str. 16).

Zákon o rodině zná od 1. června 2006 institut pěstounské péče na přechodnou dobu. Touto dobou je myšlena doba, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, např. po dobu výkonu trestu nebo v době, kdy je hospitalizován v nemocnici. Využít tuto formu pěstounské péče lze i v období, kdy ještě rodiče nemohou dát souhlas k osvojení nebo kdy se čeká na pravomocné rozhodnutí soudu, že souhlas rodiče k osvojení dítěte není třeba. Bylo-li dítě svěřeno do tohoto typu péče, musí soud každé tři

měsíce zkoumat, zda důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče nepominuly. V praxi není tato forma pěstounské péče zatím rozšířena.

1.2.1 Další typy pěstounské péče v zahraničí

Kromě těchto typů pěstounské péče existují v některých zemích i další možnosti. Pěstouni se mohou specializovat pouze na některou skupinu ohrožených dětí. Jsou to např. pěstouni zaměřeni na dospívající děti starší dvanácti let. Děti v tomto věku obzvláště potřebují podporu při budování existenciální jistoty a důvěry v sebe sama. Zároveň je ale nutné stanovit jim jasné hranice a jejich dodržování důsledně kontrolovat. Pěstouni specializovaní na práci s mládeží jsou připraveni a podporováni v tom, aby dokázali řešit problematické situace při jejich výchově.

Pěstouni mohou být zaměřeni na práci se sourozeneckými skupinami. Velké sourozenecké skupiny se velmi často špatně umísťují do náhradních rodin. Podobná situace je i u dětí s fyzickým, mentálním nebo smyslovým postižením, u dětí vážně či nevyléčitelně nemocných nebo u dětí s poruchami učení. Pěstouni specializovaní pro tyto děti musí být připraveni na častý kontakt a spolupráci s lékaři a dalšími odborníky (online, Institut náhradní rodinné péče Natama, ze dne 8. 5. 2009).

Zvláštní úlohu plní pěstouni pro práci s nezletilými matkami. Tito pěstouni jsou schopni přijmout nezletilou maminku i s jejím dítětem. Jejich úkolem není přebírat péči a zodpovědnost za miminko, ale naopak učit a podpořit nezletilou matku tak, aby byla schopná se o své dítě v budoucnu starat sama (online, FCA: The Foster Care Associates, ze dne 27. 4. 2009).

Respitní pěstounská péče je koncipována především jako podpora pro ostatní pěstouny, aby měli možnost si od

náročné služby odpočinout. V různých zemích mají pěstouni nárok využívat služeb respitních pěstounů různý počet dnů v roce. Většinou jsou respitní pěstouni přiřazeni ke konkrétním rodinám, kterým pomáhají. V poslední době jsou ve Velké Británii podporováni respitní pěstouni ze širší rodiny pěstounů. I tito pěstouni procházejí prověřováním a odborným školením (Piskačová, 2004).

1.3 Pěstounská péče v mezinárodních dokumentech

Systém organizace pěstounské péče je zcela v pravomoci České republiky. Přesto je Česká republika vázána mezinárodními smlouvami, které obsahují základní principy, které je nutné dodržovat.

Mezi tyto dokumenty patří především Úmluva o právech dítěte z roku 1989, kterou Česká republika podepsala 30. září 1990. Podle Úmluvy je třeba při všech činnostech týkajících se dítěte, tedy i při umísťování dítěte do pěstounské péče, zvažovat nejlepší zájem dítěte. Dítě má také podle čl. 12 s ohledem na svůj věk a mentální úroveň právo vyjádřit svůj názor u řízení o svěření do pěstounské péče.

Stát je povinen poskytnout zvláštní ochranu a pomoc dětem, které byly trvale či dočasně zbaveny rodinného zázemí. Takové dítě má právo na zajištění náhradní péče. Bylo-li dítě od svých biologických rodičů odděleno, má na základě čl. 9 odst. 3 právo na zachování pravidelného osobního kontaktu s nimi. Pouze v případě, že by takovýto kontakt dítě poškozoval, může soud styk rodičů s dítětem omezit.

Česká republika je také vázána Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí ze dne 25. 1. 1996. Česká republika ji ratifikovala dne 25. 4. 2000. Jejím cílem je posílit ochranu práv dětí, a to zejména v soudním řízení

v rodinných věcech. Jedním z těchto řízení je i řízení o svěření do pěstounské péče. Základní tezí úmluvy je, že dítě není pouhým objektem řízení, ale je jeho subjektem, který má právo být zapojen do řízení, i když není jeho účastníkem v pravém slova smyslu. Proto je dítěti přiznáno právo získávat potřebné informace o řízení a vyjádřit v něm svůj názor.

2. Výběr a příprava pěstounů

2.1 Než se začne vybírat...

Na začátku celého procesu je období vnitřního rozhodování, zda se manželé nebo jednotlivec skutečně chtějí stát náhradními rodiči. Motivace k tomuto rozhodnutí může být různá, pro pozdější účely posuzování žadatelů je ale velmi důležitá.

Internetový portál adopce.com (ze dne 29. 4. 2009) radí zájemcům, kteří se chtějí stát náhradními rodiči, aby se zamysleli nad svým dosavadním životem a sami zkoumali, zda by se mohli stát dobrými pěstouny nebo osvojiteli. V ideálním případě by žadatelé měli být schopni reflexe svého dětství a manželství, vlastních úspěchů i neúspěchů. Měli by zvážit, zda jim dítě nebude překážkou v profesní dráze, zda budou ochotni vzdát se svého pohodlí a věnovat dítěti svůj čas. Žadatelé by měli posoudit svoje předpoklady k výchově dítěte, tj. zda jsou dostatečně tolerantní a mají dostatek fyzických i psychických sil. U osvojení je neméně důležitá i otázka, zda budou žadatelé schopni zajistit dítě i finančně. Už v této fázi mohou žadatelé přemýšlet, jaké dítě by přijali rádi a jaké by naopak vychovávat nedokázali.

Zatímco motivací žadatelů pro osvojení je většinou neplodnost páru a tudíž absence vlastního dítěte, pěstouny se většinou stávají žadatelé starší, kteří již svoje děti vychovali a cítí, že by měli energii pomoci i dalším dětem. Ať tak či onak, motivace žadatelů by neměla být slabá nebo neujasněná. Motivace obou manželů by měla být shodná. Dítě by se v žádném případě nemělo stát prostředkem k naplňování

potřeb žadatelů a nemělo by sloužit k vyléčení psychiky žadatelů (Metodické doporučení MPSV č. 8/2009).

2.1.1 Postup při podávání žádosti

Pokud se jednotlivec nebo manželé rozhodnou pro přijetí dítěte do své rodiny, musí nejdříve kontaktovat sociální odbor obce s rozšířenou působností příslušný podle místa jejich bydliště. Na úřadě se sociální pracovníci sepíší žádost o zprostředkování osvojení či pěstounské péče s osobními údaji. K žádosti předloží doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu, zprávu o zdravotním stavu a potvrzení o svém finančním zabezpečení. Dále musí žadatelé písemně souhlasit s tím, že si úřad může zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování a že jsou ochotni účastnit se přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

Sociální pracovnice navštíví žadatele v místě jejich bydliště, aby zjistila jejich sociální a bytovou situaci a o této návštěvě vyhotoví zprávu. Dále si vyžádá opis z evidence Rejstříku trestů žadatelů.

Pokud je shromážděna veškerá dokumentace, vyjádří úřad svoje stanovisko k žádosti a kopii celé dokumentace neprodleně postupuje krajskému úřadu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

2.2 Výběr žadatelů

Úkolem státu je zajistit dětem, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, adekvátní náhradní prostředí. Náhradní rodinná péče bude nejlepším prostředím pro dítě pouze v případě, že dítě bude u svých náhradních rodičů v bezpečí. Tento požadavek může být splněn jen za předpokladu, že jsou budoucí osvojitelé a pěstouni ještě

před svěřením dítěte do péče kvalitně prověřeni, zda jsou skutečnou zárukou řádné výchovy dítěte. Za tímto účelem slouží vyšetření žadatelů krajským úřadem.

2.2.1 Zákonné ukotvení

Odborné posouzení žadatelů pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče je popsáno v § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Posouzení provádí příslušný odbor krajského úřadu. Úkolem vyšetření je zjistit charakteristiky osobnosti žadatele a zvážit jeho psychický a zdravotní stav s ohledem na to, zda nebrání dlouhodobé péči o dítě. Dále je sledován předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěření do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro svěření dítěte do péče žadatelů.

Kromě žadatelů jsou zkoumány i děti žadatele. Ty mají právo se s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost vyjádřit k přijetí dítěte do péče své rodiny a následně je pak posouzena jejich schopnost přijmout dítě do rodiny. Nezbytné je také zjistit bezúhonnost žadatele i dalších osob, se kterými žadatel žije ve společné domácnosti.

Od 1. 6. 2006 je součástí odborného posouzení žadatelů i zhodnocení přípravy žadatelů k přijetí dítěte do rodiny. To krajskému úřadu umožňuje zvážit i skutečnosti, které vyplynuly najevo během přípravy.

2.2.2 Psychologické vyšetření žadatelů

Jelikož samotný zákon o vyšetření žadatelů hovoří jen stručně, vydalo MPSV Metodické doporučení č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Podle něho by posouzení

žadatelů mělo zjistit, do jaké míry jsou žadatelé způsobilí pro určitou formu NRP a jak jsou žadatelé aktuálně připraveni k převzetí dítěte do péče z hlediska svých vědomostí a výchovných předpokladů. Toto vyžaduje zkoumání charakteristik osobnosti, psychického stavu, výchovných zkušeností a schopností žadatelů, stability partnerského vztahu a kvality rodinného prostředí.

Zdravotní stav žadatelů se posuzuje na základě informací od lékařů. Za rizikové se považují nemoci a poruchy s nepříznivou prognózou, které mohou znesnadnit nebo znemožnit péči o dítě. Rizikem je též omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům ze zdravotních důvodů nebo invalidní důchod. V rámci psychického stavu žadatelů je nutné vyloučit psychotické změny osobnosti, těžší neurotické poruchy, poruchy osobnosti, psychosomatické poruchy, poruchy příjmu potravin, závislosti apod. Metodické doporučení k posuzování zdravotního stavu žadatelů prochází v době psaní této práce úpravou a aktualizací.

Při zkoumání manželského nebo partnerského vztahu psycholog zjišťuje zejména délku trvání a stabilitu vztahu. Za rizikové se považuje, je-li vztah v době podání žádosti kratší než tři roky. Posuzuje se věk v době sňatku, netypický průběh soužití, počet předchozích rozvodů. Psycholog hledá indikátory současné krize – zaměřuje se na napětí ve vztahu, nedůvěru, výrazné poruchy komunikace, nejasnosti v rodinných záměrech apod. Rizikovým prvkem je i situace, kdy žadatel(ka) dosud neměl(a) žádný vztah nebo každý jeho (její) předchozí vztah byl neuspokojivý.

Ve vztahu žadatele k vlastním dětem se posuzuje způsob jejich výchovy. Žadatel musí mít ke svým dětem plnou rodičovskou zodpovědnost. Kontraindikací může být zřetelný nezájem o vlastní děti, jejich zanedbávání nebo dokonce

svěření vlastních dětí do cizí péče. Rizikem jsou i problematické výchovné předpoklady jako agresivita, lhostejnost, nedostatek empatie apod.

Z hlediska hmotného zabezpečení se jako nedostatečný považuje takový příjem, který je pod 1,5 násobkem měsíčního životního minima rodiny. Byt musí být zdravotně nezávadný a dostatečně velký pro potřeby dítěte. Nesmí se jednat o nouzové bydlení. Jako problematické se jeví konfliktní soužití osob ve společné domácnosti a negativní postoje ostatních členů rodiny k úmyslu přijmout dítě do péče.

Při šetření žadatele se zjišťuje také jeho životní styl. Rizikovým faktorem jsou skutečnosti poukazující na závislost, těžké kuřáctví, častou nepřítomnost v domácnosti, primitivní způsob života, fanatismus, členství v sektě nebo hnutí propagujícím násilí. OSPD má právo vyžádat si hodnocení od zaměstnavatele o pracovní morálce žadatele. Rizikem je nejen porušování pracovní kázně, ale naopak i extrémní upřednostňování práce před rodinou. Kontraindikací je trestná činnost žadatele, včetně zahlazených trestných činů a mravnostních deliktů na dětech.

Klíčové je posouzení motivace žadatelů. Nebezpečné mohou být příliš vysoké, nereálné požadavky na dítě. Při hodnocení intelektu se za kontraindikaci považuje pásmo výrazného podprůměru, specifická rizika ovšem přináší i vysoký intelekt.

Ministerstvo ve své metodice navrhuje také diagnostický postup. Psychologovi doporučuje nejdříve prostudovat spisovou dokumentaci žadatele. Pak by měl následovat rozhovor se žadateli, a to jak individuálně, tak společně v páru. Po navázání kontaktu a vzájemné důvěry a po poskytnutí potřebných informací žadatelům následuje

samotné šetření sledovaných charakteristik. Doporučuje se využít hned několik diagnostických postupů. Nikdy by neměl chybět řízený rozhovor, strukturované dotazníky, projektivní přístup a technika umožňující pozorování. Psycholog dále může uplatnit další techniky podle svého uvážení. Nakonec je zpracována závěrečná písemná zpráva se stanoviskem, zda psycholog doporučuje realizaci NRP.

Doporučení Bubleové a Benešové (2001), která popisují ideální profil žadatele, jsou v mnoha směrech velmi podobné. Podle nich by důvody žadatelů k přijetí dítěte měly vycházet z jasné motivace. Zaměstnání žadatelů by mělo být stabilní, umožňující finančně zajistit dítě a rodinu, zároveň by ale pracovní vytíženost neměla žadatelům bránit, aby věnovali dostatek času výchově a péči o dítě. Po přijetí dítěte do rodiny je vhodné, aby jeden z rodičů mohl zůstat na nějaký čas s dítětem doma. Potřebám dítěte vyhovující by měly být i bytové podmínky žadatelů.

Podle autorek nestačí zcela čistý trestní rejstřík žadatelů, očekává se morální vyspělost, která zaručí výchovu bez fyzického a psychického strádání dítěte. Klíčové je zralé a stálé manželství žadatelů, které zajistí stabilní rodinné prostředí.

Žadatelé musí být duševně i fyzicky schopni vychovat dítě. Měli by být dostatečně tolerantní, laskaví, empatičtí a přizpůsobiví. Potřebná je i otevřenost k radám a pomoci odborníků. V případech osvojení, kde se předpokládá vytvoření přirozeného vztahu mezi dítětem rodiči, autorky nedoporučují, aby věk žen, které přijímají kojence a malé děti, byl vyšší než 35 let.

2.3 Příprava žadatelů

2.3.1 Zákonné ukotvení

Příprava žadatelů k přijetí dítěte do náhradní rodiny je právně upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, kde se v § 11 ukládá krajskému úřadu povinnost zajistit přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Tuto přípravu může krajský úřad nabídnout i fyzickým osobám, kterým bylo dítě svěřeno do péče podle § 45 zákona o rodině a poručníkům v případech, kdy poručník o dítě osobně pečuje. Krajský úřad realizuje i speciální přípravu k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu.

Pokud se žadatel bez vážného důvodu přípravy nezúčastní, přestože byl k účasti na této přípravě vyzván, je krajský úřad oprávněn ho vyřadit z jím vedené evidence žadatelů.

Zákon nikde nespecifikuje, co má být obsahem přípravy, v jakém rozsahu má být příprava zrealizována, ani jací odborníci se na přípravě mají podílet. Vše záleží na zvážení pracovníků krajského úřadu.

2.3.2 Metodické doporučení MPSV k realizaci přípravy

Podrobnosti týkající se přípravy žadatelů obsahuje Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Podle tohoto doporučení je cílem přípravy poskytnout budoucím osvojitelům nebo pěstounům potřebné informace o specifikách NRP a umožnit jim, aby si dokázali představit, jak se změní jejich rodina po přijetí „nevlastního“ dítěte. Krajskému úřadu umožňuje příprava získat informace o žadatelích potřebné k odbornému posouzení.

Přípravu by měl realizovat multidisciplinární tým odborníků, kteří již mají praxi v oblasti NRP. Jeho součástí by měli být sociální pracovník a psycholog, kteří budou posuzovat vhodnost žadatelů pro zařazení do evidence. Vhodná je také účast stávajících pěstounů či osvojitelů, kteří se mohou podělit o své zkušenosti. Je ovšem nutné, aby bylo srozumitelně specifikováno jejich postavení a témata, ke kterým se budou vyjadřovat. Při přípravě je neopominutelná také práce s širší rodinou žadatelů. Vhodná je účast vlastních dětí žadatelů na jednom víkendovém setkání.

Samotná příprava pak probíhá ve dvou fázích. První fázi se myslí úvodní setkání žadatelů. To je možné realizovat ve dvou jednodenních setkáních s celkovou minimální časovou dotací 8-10 hodin. Během těchto setkání by měli být žadatelé seznámeni s cíli a strukturou přípravy a s celým procesem zprostředkování. Měli by získat základní informace o formách NRP, právních aspektech, současném stavu NRP v kraji a o specifikách péče o dítě v NRP. Úvodní fázi přípravy je možné provádět společně pro žadatele o osvojení i pěstounskou péči.

Po první fázi přípravy by mělo následovat úvodní psychologické vyšetření žadatelů, které by odhalilo případné psychopatologické prvky osobnosti. Závěrem tohoto vyšetření by mělo být doporučení či nedoporučení psychologa k pokračování žadatele v přípravě.

Ve druhé fázi jsou akcentována klíčová témata v NRP. Žadatelé jsou informováni o psychologických aspektech dětí v NRP, o psychické deprivaci, vývojové psychologii, významu biologické rodiny v životě dítěte a možnostech práce s historií dítěte. Přítomna jsou i specifická témata péče o sourozenecké skupiny, děti jiných etnik, dospívající děti, děti s chronickým onemocněním, děti s poruchami chování

apod. V rámci přípravy je také možné navštívit kojenecký ústav nebo dětský domov v daném kraji. Doporučuje se, aby tato část přípravy probíhala odděleně pro žadatele o pěstounskou péči a žadatele o osvojení. Vhodné jsou nejrozličnější interaktivní a zážitkové techniky práce, které umožní žadatelům se aktivně zapojit do procesu a odnést si nejen informace, ale také vlastní prožitky.

Na závěr vypracuje vedoucí přípravy hodnotící zprávu o jejím průběhu a o žadatelích a žadatelé absolvují závěrečnou konzultaci s psychologem krajského úřadu. Jejím obsahem je zhodnocení přípravy a konečné připravenosti žadatelů k přijetí dítěte. Psycholog nato vyhotoví zprávu obsahující doporučující nebo nedoporučující stanovisko.

Doporučeným standardem je přípravný kurz v rozsahu 48 hodin pro maximální počet 20 účastníků (10 párů žadatelů) v jednom běhu. Skupinová práce může být doplněna individuálními konzultacemi. Vhodnou součástí kurzů jsou i výjezdní soustředění, která přinášejí výhodu nerušené koncentrace na důležitá témata.

Zvláštní příprava je alternativou přípravných kurzů, tj. třetí fází přípravy, organizovanou individuální formou předávání podstatných a potřebných informací žadatelům. Je zaměřena na praktické otázky související s aktuálním přijetím konkrétního dítěte do konkrétní rodiny a na přípravu příznivého prostředí pro vývoj svěřeného dítěte. Má podobu odborného poradenství, na němž se může podílet psycholog, pedagogicko-psychologický poradce, logoped, vývojový neurolog, rehabilitační pracovník, sociální pracovník okresního úřadu apod., a jež je poskytováno diferencovaně pro osvojitele a pěstouny.

Souhrnně lze dodat, že obsah jednotlivých forem přípravy souvisí se stanovenými cíli, složením skupiny účastníků a odborným zaměřením týmu, který přípravu

realizuje. Smyslem přípravy je bezpochyby také vytvoření vztahu důvěry mezi připravujícími a připravovanými, který usnadní komunikaci budoucích osvojitelů a pěstounů s odborníky a odstraní jejich možné zábrany při opakovaném využívání odborných služeb.

Přípravný kurz zajišťuje krajský úřad. Zajišťování přípravy však může převzít také pověřená osoba, pokud je na základě rozhodnutí krajského úřadu oprávněna vykonávat sociálně-právní ochranu dětí.

MPSV upravuje i přípravy pro žadatele o pěstounství na přechodnou dobu. Tyto přípravy je možné koncipovat jako nadstavbu na přípravu pro „běžné“ pěstouny. Žadatelé by navíc měli získat informace o smyslu tohoto typu pěstounské péče a o kontaktu a komunikaci s biologickou rodinou dítěte. Mnohem větší důraz je třeba klást na psychickou připravenost žadatelů i ostatních členů rodiny. Žadatelé by se měli učit zvládat stresové situace, měli by umět přijmout a vyhledat pomoc. Vhodné je též rozšířit znalosti o péči o děti včetně dětí se specifickými potřebami. Tyto přípravy by měly probíhat v malé skupině max. 10 osob v rozsahu 70 hodin.

Nově metodické doporučení zmiňuje přípravu a odborné psychologické vyšetření žadatelů o hostitelskou péči. Motivací je snaha zajistit ochranu i těm dětem, které odchází z ústavní péče pouze na krátkou dobu. Žadatelé o hostitelskou péči by měli projít standardním psychologickým posouzením jako žadatelé o jinou formu NRP. Při něm by pozornost měla být věnována zejména motivaci k pobytu dítěte v rodině na omezenou dobu. Co se týče příprav, MPSV doporučuje pro tyto žadatele zkrácenou nebo individuální přípravu, kterou si ovšem žadatelé hradí sami.

2.4 Párování dětí a rodičů

Ani po správném výběru a náležité přípravě náhradních rodičů práce krajského úřadu nekončí. Zbývá ještě k dítěti „přiřadit“ vhodnou náhradní rodinu, která bude nejlépe naplňovat jeho potřeby. Párování dětí a rodičů je velice citlivé rozhodování. Řídí se pravidlem, že se vždy hledá vhodný rodič dítěti, nikoliv vhodné dítě pro náhradní rodiče. Vhodná rodina je podle Bubleové (online, adopce.com, ze dne 29. 4. 2009) taková, která je připravena přijmout dítě takové, jaké je, tzn.

- se všemi jeho radostmi a starostmi,
- se všemi jeho přednostmi, ale také riziky ve vývoji, ať již zdravotními, nebo psychickými,
- s jeho minulostí,
- s jeho osobní i rodinnou anamnesou,
- s důsledky jeho pobytu v ústavní zařízení, nebo nefungující rodině,
- v případě pěstounské péče i s případnou účastí biologické rodiny na jeho další výchově.

Určitě tedy při výběru vhodných rodičů pro konkrétní dítě nerozhoduje časový pořadník. V úvahu se berou očekávání a představy žadatelů i dítěte, míra tolerance budoucích náhradních rodičů a jejich příprava.

V každém kraji je podle § 38a zákona č. 359/1999 Sb, o sociálně-právní ochraně dětí zřízen poradní sbor pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. Je to tým odborníků reprezentovaný sociálními pracovníci, psychology, dětskými lékaři, řediteli kojeneckých ústavů, dětských domovů či jiných ústavních zařízení. Poradní sbor se schází neprodleně poté, co krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro určité dítě. Tento sbor posuzuje jednotlivé

případy opuštěných dětí, které mohou být předány do nové rodiny. Z evidence žadatelů podle určitého pořadí a na základě komplexního zhodnocení žádostí budoucích rodičů doporučují konkrétním dětem vhodné rodiny.

2.5 Domácí zkušenosti

Odborníci se začali zabývat tématy výběru a příprav pěstounů na přelomu 60. a 70. let poté, co byl v roce 1963 přijat nový zákon o rodině, který po 13 letech znovu otevřel možnost realizovat pěstounskou péči ve velkých rodinách.

V těchto letech ještě prakticky neexistovala žádná doporučení, kterých by se mohli profesionálové držet. Výběr a diagnostika probíhala v každém okrese jinak, záleželo na osobní zaujatosti místních odborníků pro tuto práci. O tuto problematiku se zpočátku zajímali především pediatri, kteří pracovali v kojeneckých ústavech, a tudíž se každodenně setkávali s problémy dětí v ústavní péči. Vhodné uchazeče o péči o tyto děti nejdříve vybírali sami ředitelé kojeneckých ústavů. Psychologů, kteří pracovali v tomto oboru, bylo málo. Navíc se zabývali především diagnostikou dětí vhodných do NRP, teprve později začali vyšetřovat i žadatele. Jejich přístup byl tedy spíše diagnostický. Psycholog měl posoudit osobnost žadatelů, kvalitu partnerského vztahu a jejich výchovné předpoklady. Bohužel už ovšem nebyl informován o dítěti, které jim mělo být svěřeno do péče, a tudíž nemohl ověřit správnost výběru.

Po roce 1971 byly touto diagnostickou činností pověřeny manželské poradny. Jejich úkolem bylo vytvořit vhodné metody a postupy a současně je ověřovat. Poučné byly zkušenosti ředitelů kojeneckých ústavů i zkušenosti z nezdařených adopcí.

Pozitivním zlomem v této oblasti bylo přijetí zákona o pěstounské péči v roce 1973. V metodickém pokynu k jeho provádění bylo poprvé doporučeno ustavení poradních sborů pro NRP, které soustřeďovaly všechny odborníky okolo adopcí a pěstounské péče (Koluchová, 1992).

V roce 1974 vydalo MPSV ČSR příručku „Pěstounská péče“, která mimo jiné popsala kritéria výběru dětí do jednotlivých typů NRP. Autoři rozdělili faktory ovlivňující tento výběr na biofyzické, vývojové, sociální a situační.

Biofyzické faktory jsou takové, které jsou relativně neměnné a nezávislé na čase. Patří mezi ně dědičnost, pohlaví dítěte, somatické postižení, tělesný zjev a etnická příslušnost. Zatímco pohlaví dítěte nemá na volbu formy NRP žádný vliv, ostatní faktory je nutné pečlivě posuzovat. Obecně platí, že čím větší je zátěž dítěte, tím méně je pro něj vhodné osvojení.

Vývojoví činitelé se mění v závislosti na čase. Logicky je zde zařazen věk dítěte. Autoři doporučují, aby děti starší deseti let byly umísťovány do pěstounské péče pouze výjimečně, což lze v dnešní době považovat za překonaný názor. Posouzení vývojové úrovně a stupně poškození prostředím vyžaduje zkušeného diagnostika. Je totiž nutné odlišit, zda je případná vývojová zaostalost způsobena nepodnětným prostředím nebo dědičnou zátěží dítěte.

Sociální faktory se týkají vztahů dítěte k biologické rodině. Čím větší je citová vazba dítěte k biologickým rodičům, tím bude obtížnější navázání nových vztahů k pěstounům. Neméně, mnohdy dokonce důležitější, jsou vztahy dítěte k sourozencům. Samozřejmostí by mělo být společné umísťování sourozeneckých skupin.

Všechna ostatní kritéria zahrnují situační faktory. Je třeba zvažovat místo bydliště náhradních rodičů, složení

náhradní rodiny, vzdálenost od původní rodiny apod. (Kovařík, Kotek, 1976)

2.5.1 Příprava matek-pěstounek pro SOS dětské vesničky

Největší zkušenosti s výběrem a přípravou pěstounů mají v České republice zřejmě SOS dětské vesničky. Příprava se realizovala po náročném, několikastupňovém výběru uchazeček. O pozici matky-pěstounky v SOS dětské vesničce se mohla ucházet zdravá, zralá, vyrovnaná žena ve věku 25-40 let, která dosáhla alespoň základního vzdělání a byla svobodná, rozvedená či vdova. Naprostá většina vybraných pěstounek však dosáhla přinejmenším středoškolského vzdělání.

Samotná příprava se pak skládala z teoretické a praktické části. Teoretická příprava byla rozvržena do tříměsíčního kurzu, pro který byly zpracovány zvláštní osnovy. Žadatelky měly získat potřebné informace z oblasti psychologie, pedagogiky, psychopatologie, psychiatrie, péče o dítě a ekonomického i praktického vedení domácnosti. Nechyběly ani informace ze zdravotní a hygieny. Budoucí pěstounky byly též seznámeny s významem SOS dětských vesniček pro opuštěné děti. Žadatelky měly možnost navštívit kojenecký ústav, dětský domov, ústav sociální péče a jednání opatrovnického soudu. Zajímavostí je i čtrnáctidenní praxe v Rakousku spojená s návštěvami divadel, koncertů a galerií. Po teoretických základech uchazečky absolvovaly praktický výcvik péče o děti ve stanoveném zařízení (Kovařík, Pazlarová, Bubleová, 1999).

Přesto Koluchová (1992) uvádí, že psychologické vyšetření pěstounek pro druhou vesničku ve Chvalčově bylo podceněno a u některých pěstounek nebylo dokonce provedeno vůbec. Místo něho byl kladen důraz na pedagogické vzdělání a ideologické zaměření uchazeček.

V současné době má příprava budoucích matek-pěstounek rozsah 400 hodin. Žadatelky musí absolvovat 60 hodin sebezkušenostního výcviku a 150 hodin teoreticko-praktické přípravy. Poté musí budoucí pěstounky splnit 150 hodin praxe přímo ve vesničce a 40 hodin práce s dětmi v jiném zařízení pro děti. Celá příprava je koncipována na tři čtvrtě roku. Témata a způsoby práce s žadatelkami jsou podobné jako u příprav realizovaných krajskými úřady.

Ani po ukončení přípravy nenastupuje žadatelka do vesničky ihned jako pěstounka. Nejprve musí nejméně půl roku pracovat ve vesničce jako „teta“, která pěstounkám pomáhá při péči o děti.

Nároky na případné matky-pěstounky se zvedly. Již nestačí pouze základní vzdělání, ale žadatelka musí dosáhnout minimálně výučního listu. Požadovaný věk žadatelky se zvedl na hranici 30-45 let. Největším rozdílem je však zrušení podmínky, že žadatelka musí být svobodná, rozvedená či vdova. SOS dětské vesničky v ČR začínají po vzoru některých dalších zemí nově přijímat také pěstounské páry. Evidentně se tak snaží bojovat s malým zájmem žen stát se pěstounkami ve vesničkách (online, Sdružení SOS dětských vesniček, ze dne 2. 5. 2009).

2.6 Zahraniční zkušenosti

2.6.1 Příprava pěstounů na Slovensku

Český a slovenský systém vychází ze stejného základu. Během let od rozdělení Československa však došlo v obou státech v oblasti NRP k mnoha změnám. Přípravu na náhradní rodinnou péči na Slovensku vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately a akreditovaný subjekt. O udělení akreditace rozhoduje Ministerstvo sociálních věcí, práce a rodiny. Získání akreditace je srovnatelné

s udělením pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí u nás, podmínky akreditace jsou ovšem přísnější a opravňují také ke zprostředkování NRP. Od 1. 9. 2005 vykonávají služby přípravy na náhradní rodičovství:

- Úřad práce, sociálních věcí a rodiny
- oddělení sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately
- referát poradensko-psychologických služeb
- Občanské sdružení Návrat
- Společnost přátel dětí z dětských domovů Úsměv jako dar
- PhDr. Eva Litavská

Žadatelé se mohou sami rozhodnout, u koho chtějí přípravu absolvovat. Příprava na NRP se vykonává individuální nebo skupinovou formou nejméně v rozsahu 26 hodin. Zákon také stanovuje, že alespoň jeden člen týmu musí mít vysokoškolské vzdělání v oboru psychologie. Během přípravy by se měli žadatelé dozvědět základní informace o systému náhradní rodinné péče, o vývoji a potřebách dítěte, o právech dítěte v NRP a právech a povinnostech rodičů dítěte. Součástí přípravy je posouzení způsobilosti žadatele pro vykonávání NRP.

Po ukončení přípravy zpracuje subjekt, který vykonává přípravu, závěrečnou zprávu. Součástí této zprávy musí být charakteristika osobnosti žadatele, vyjádření k jeho předpokladům vychovávat dítě, vyjádření k jeho motivaci stát se osvojitelem či pěstounem a vyjádření k manželskému vztahu a rodinnému prostředí žadatelů. Tuto zprávu pošle příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately, který je povinen do 15 dnů od doručení této zprávy zapsat žadatele do seznamu osob, které mají zájem stát se pěstounem nebo osvojitelem. Zákon stanovuje, že

přípravu již nemusí znovu absolvovat žadatelé, kteří již pěstouny nebo osvojiteli jsou.

Slovenským specifikem je také povinnost subjektu, který náhradní rodinnou péči zprostředkovává, připravit na NRP též přijímané dítě. Děje se tak formou sociálního poradenství. Dítě by mělo získat informace o NRP a psychologickou péči způsobem, který je přiměřený jeho věku a rozumové vyspělosti (Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele).

Na rozdíl od České republiky, kde je systém péče o opuštěné děti roztržštěn mezi ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo zdravotnictví a ministerstvo školství, na Slovensku proběhlo už v roce 1996 sjednocení celé agendy pod Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. Toto sjednocení pod jeden řídicí a kontrolní orgán umožňuje kontinuální a systematickou práci s dítětem v celé oblasti náhradní rodinné výchovy.

2.6.2 Systém pěstounské péče ve Velké Británii

Jedním z nejpropracovanějších systémů NRP na světě se nepochybně pyšní Velká Británie. I zde je páteří samotné péče o děti ocitající se mimo vlastní rodinu státní správa. Ta však v celém procesu plní spíše roli iniciátora a koordinátora. Konkrétní péči o dítě pak zajišťují instituty náhradní péče. Jimi se rozumí organizace zabývající se provozem dětských domovů, pěstounskou péčí či zprostředkováním osvojení. Většinou jde o nestátní zařízení, a to buď dobrovolnické či soukromé podoby, v menším počtu pak i státní. Agentury pro pěstounskou péči pak zajišťují nábor pěstounů, propagaci pěstounství vůbec, umístění dítěte a následnou péči a podporu všech zainteresovaných stran kolem dítěte.

V případě nutnosti krizové intervence je dítě urychleně umístěno do krátkodobé pěstounské péče pro akutní případy. Pokud dítěti bezprostřední nebezpečí nehrozí, zůstává v původním prostředí do doby, než se nalezne vhodné řešení jeho situace. Zodpovědnost za jeho další osud přebírá klíčový (sociální) pracovník z místního obecního úřadu. Ten svolává a vede multidisciplinární setkání všech odborníků, kteří s dítětem přicházejí do styku a kteří mohou přispět zkušeností s ním a návrhem na další postup. Během čtyř týdnů tento klíčový sociální pracovník sestaví tzv. plán péče, ze kterého vyplývá navrhované řešení, zakotvené v tzv. plánu umístění. Tento plán určuje optimální umístění dítěte - zda je pro ně vhodná některá z forem pěstounské péče, určitý typ dětského domova, osvojení, návrat do rodiny či jiné řešení.

Vyhledávání nových pěstounů probíhá pomocí aktivní reklamy věnované pěstounství, např. formou inzerátů v médiích či organizovanými kampaněmi podporujícími pěstounství. Oslovení uchazeči pak kontaktují některou z agentur pěstounské péče. Po vyplnění úvodního formuláře navštíví sociální pracovník agentury domov uchazeče, kde proběhne vstupní rozhovor. Součástí spisu je také výpis z rejstříku trestů, lékařská zpráva, zpráva sociálního odboru a písemné reference dvou blízkých osob žadatele. Sociální pracovník poté navštíví žadatele 6x-8x v jejich domácnosti, kde o nich i dalších členech domácnosti shromažďuje informace. Výstupem z těchto návštěv pak je kompletní zhodnocení uchazečů.

Po něm následuje povinné školení pro pěstouny-žadatele. Závěrečná fáze hodnocení žadatele probíhá na tzv. Panelu. Ten je tvořen sociálním pracovníkem agentury, dalším představitelem agentury, lékařem, nezávislým sociálním pracovníkem, pěstounem, mladým člověkem, který

prošel pěstounskou péčí, a právníkem. Toto shromáždění obdrží žádost a komplexní zhodnocení žadatelů, které posoudí. Vedení agentury pak obdrží doporučení Panelu a učiní závěrečné rozhodnutí.

Celý proces hodnocení a přípravy pěstouna trvá 4-6 měsíců. V širším slova smyslu tím příprava pěstounů teprve začíná, neboť během celého průběhu jejich „povolání“ jim agentury nabízejí možnost dalších tréninků a školení.

Velký důraz je ve Velké Británii kladen na správné „párování“ dítěte s pěstouny. Za tímto účelem se shromažďuje co možná nejvíce informací o dítěti a jeho rodině a na druhé straně o potenciálních pěstounech; tyto údaje umožní pečlivé zvážení situace. Jeden z největších problémů v otázce párování vidí britští sociální pracovníci v etnické odlišnosti pěstounů a dítěte. Zvýšené úsilí proto vynakládají při vyhledávání pěstounů rozmanitých minorit.

K vhodnému párování přispívá také to, že žadatelé o pěstounskou péči se po vzájemné shodě se sociální pracovníci stávají pěstouny jen úzce vymezeného zaměření, které by mělo nejlépe odpovídat jejich možnostem a schopnostem a na které jsou odborně připravováni, např. pouze pro děti do 6 let, pouze pro dívky určitého věku, děti s určitým postižením atd. (Piskačová, 2004)

2.7 Praktické problémy a nedostatky systému ČR

Jednoznačným nedostatkem systému fungujícího v ČR je jeho roztržičnost mezi jednotlivými samosprávnými kraji. Každý kraj může přípravu realizovat podle svého uvážení. Metodická doporučení MPSV nejsou právně závazná, kraje se jimi tudíž nemusí řídit. Přípravy v různých částech republiky se tak mohou velmi odlišovat, přitom je jasné, že pěstounství skýtá podobné nástrahy bez ohledu na to, ve kterém kraji žadatel bydlí.

Problém může způsobit i nepochopení žadatelů, proč vlastně mají přípravu absolvovat, a tím pádem i její nepřijetí. Žadatelé často argumentují tím, že své vlastní děti dokázali vychovat bez jakékoliv odborné přípravy. Odborníci proto musí trpělivě vysvětlovat důležitost přípravy vzhledem k problémům dětí, které se do NRP nejčastěji dostávají.

Jistým problémem může být i podcenění kvalitní přípravy ze strany odborníků. Kovařík uskutečnil v roce 1996 anketu mezi odborníky v oblasti náhradní rodinné péče, která měla zjistit příčiny úspěchu či neúspěchu pěstounské péče. Výzkumu se zúčastnilo 24 expertů, z toho 6 sociálních pracovníků, 11 psychologů, 6 pediatriů a jeden sociolog. Ti měli prostřednictvím odpovědí na otevřené, volné písemné otázky identifikovat důvody neúspěchu pěstounské péče na straně dítěte, pěstounů i expertů.

Nejvíce odborníků (18 z 24) uvádělo jako příčinu neúspěchu na straně náhradních rodičů nerealistická očekávání a vysoké nároky na dítě, 11 odborníků uvedlo nezralost a nepřipravenost pěstounů. Toto jsou všechno důvody, se kterými se dá při přípravách pěstounů pracovat.

Mezi příčiny úspěchu pěstounské péče na straně expertů a úřadů respondenti nejčastěji řadili kvalifikované vyšetření žadatelů a dobré informace o svěřených dětech (10 odborníků), 9 respondentů uvedlo správné přiřazení pěstouna k dítěti. Pouze 3 respondenti se domnívali, že na úspěšnost pěstounské péče má vliv příprava rodiny před převzetím dítěte (Kovařík, 1996).

3. Služby poskytované pěstounským rodinám

V této kapitole se budu zabývat službami pro pěstounské rodiny od doby, kdy pěstouni přijímají dítě do své péče. Řada autorů píšících o službách pro pěstounské rodiny se omezuje pouze na služby před přijetím dítěte, přitom kvalitní výběr a příprava pěstounů rozhodně nestačí.

Náhradní rodina potřebuje speciální péči, protože se setkává se speciálními problémy. Zvláštní psychologické vedení vyžadují už první setkání náhradních rodičů s přijímaným dítětem. Nesmírně náročná je i fáze začleňování přijatého dítěte v pěstounské rodině i v širším sociálním prostředí. Kvůli citové deprivaci přijímaných dětí může dojít k velkým obtížím s navázáním důvěrného vztahu s pěstouny. Pěstounská rodina potřebuje terapeutické vedení, aby byli všichni její členové schopni akceptovat traumatické vzpomínky a vyrovnat se s minulostí dítěte. Zátěžovou situací je i nepochopení či nepřijetí pěstounské rodiny v širším okolí. S tímto problémem se nesetkávají jen rodiny s romskými dětmi. Ovšem problémy mohou vyvstat nejen při navazování vztahu mezi pěstouny a dítětem.

Pěstouni by proto měli vědět, že požádat o pomoc odborníka není důkazem jejich selhání. Děti, které se dostávají do náhradní rodinné péče, si nesou značnou zátěž již z minulého života. Jsou to děti týrané, zneužívané či zanedbávané od vlastní biologické rodiny, jejich deprivaci z rodiny často ještě prohloubily dlouhodobé pobyty v ústavech. Mnohdy se jedná o děti s určitou formou postižení nebo vývojovou poruchou, děti jiného etnika apod. Za jejich případné problémy v pěstounské rodině tedy nenesou zodpovědnost pouze pěstouni.

Pěstouni by neměli být pouhými příjemci pomoci ze strany odborníků. Vhodné je jejich aktivní začlenění do týmu, který je podporuje a pomáhá jim v úsilí o kvalitní péči o přijaté děti.

3.1 Potřeby pěstounských rodin

Děti v pěstounské péči mívají často problémy v oblasti vzdělávání. Podobně jako v rodině může nastat problém při jejich integraci ve škole, obzvláště jde-li o dítě romského etnika. Učitelé mnohdy neznají specifika dětí v pěstounské péči a neví, jak dítěti situaci ve třídě usnadnit. Přínosná by byla osvěta pedagogů v této oblasti. V některých rodinách se velmi osvědčilo doučování dětí dobrovolníky. Dobrovolníci mohou dítěti pomáhat nejen ve zvládání učiva, ale zároveň mohou dítěti ukazovat různé způsoby trávení volného času a stát se jeho „staršími kamarády“.

S výchovnými a vzdělávacími problémy dětí se mohou pěstouni obrátit na pedagogicko-psychologické poradny. Pedagogicko-psychologické poradny se zaměřují především na psychologickou, sociálně pedagogickou a sociální diagnostiku a poradenství. Poradit mohou v oblastech vývoje, výchovy a vzdělávání dětí a mládeže ve věku od 3 let do ukončení středního vzdělání. Velkou výhodou je, že své služby poskytují bezplatně. V praxi se ovšem pěstouni setkávají s neznalostí pracovníků v poradně s problematikou dětí v NRP, která jim brání v poskytnutí kvalitního poradenství. Vhodné by proto bylo proškolení vždy alespoň jednoho pracovníka poradny v této oblasti (Pěstouni mají právo na služby, str.53).

Řada pěstounů by uvítala možnost profesně růst a k tomuto účelu by se rádi účastnili přednášek a výcvikových kurzů. K zamyšlení také je, proč pěstouni nemají běžně k dispozici supervizi. Supervizí by získali prostor řešit

nastalé problémy i možnost získat zpětnou vazbu k výchově dětí. Vhodné by také bylo zakládání svépomocných rodičovských skupin, které pěstounům umožňují sdílet své zkušenosti v okruhu lidí s podobnými problémy.

Velké problémy působí nedostatek služeb při odchodu dítěte z pěstounské rodiny. Tyto děti se dostávají do podobné situace jako děti opouštějící dětské domovy, řada domů na půl cesty přitom upřednostňuje mladé dospělé přicházející z ústavní péče.

Pro pěstounské rodiny s handicapovaným dítětem jsou mimořádně důležité služby pro zdravotně postižené děti jako raná péče, osobní asistence, pečovatelská služba, denní a týdenní stacionáře, centra denních služeb a odlehčovací služby.

Jak je vidět, paleta potřebných služeb pro pěstounské rodiny je široká. Koluchová (1992) doporučuje stálou a specializovanou pediatrickou a psychologickou péči pro pěstounské rodiny. Vhodné by bylo, aby o rodinu pečoval jeden psycholog, který dobře zná celou rodinu, její historii a anamnézu. Rodinu by navštěvoval a o situaci v rodině by informoval sociální pracovníci rodiny a pediatra. Takovýto psycholog by byl dostatečně kompetentní pro poradenskou a psychoterapeutickou péči pro rodinu.

3.2 Služby pro pěstounské rodiny v ČR

V České republice se první zmínka o následných odborných službách pěstounům objevila v roce 1978 v koncepci, kterou vydalo MPSV. Návrhy v této koncepci lze ale označit jako nedostatečné hned ze dvou pohledů. Pomoc pěstounským rodinám podle ní neměla být poskytována jako prevence případných problémů u dětí, pěstounů nebo rodiny jako celku, ale až při řešení již vzniklých potíží. Druhým problémem se ukázala profesní vybavenost odborníků, kteří

měli pomoc poskytovat. Touto prací byly pověřeny krajské manželské a předmanželské poradny, jejichž činnost nebyla zaměřena speciálně pro náhradní rodiny, nýbrž pro rodiny jako takové. V praxi se ukázalo toto pojetí péče jako nedostačující (Koluchová, 1992).

V současné době jsou jedinou garantovanou pomocí ze strany státu půlroční návštěvy sociální pracovníce z odboru sociálně-právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností. Půlroční interval však lze označit vzhledem k potřebám rodiny jako zcela nedostačující. Navíc se díky velké zaneprázdněnosti těchto pracovníků mnohdy jedná pouze o formální návštěvy, jejichž cílem je zjistit, zda dítě v rodině výrazněji nestrádá, a podpůrná složka návštěvy zcela chybí. Pěstouni také mohou mít kvůli dvojí roli této pracovníce (kromě role podpůrné také složka kontrolní) obavy svěřit se s případnými problémy, aby nebyli nařčení ze špatné péče.

Poradenskou pomoc jsou povinny pěstounům zajistit krajské úřady. Pěstouni se na jejich pracovníky mohou obrátit zejména s otázkami v oblasti výchovy. Jednou v roce krajský úřad pro pěstouny zabezpečuje konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultace by měly pěstounům poskytnout prostor k řešení výchovných a sociálních problémů. Většinou se jedná o víkendové setkání, kde jsou pěstounům k dispozici odborníci v oblasti NRP.

Velký prostor se zde tedy otevírá pro neziskový sektor. Přesto organizací, které se zabývají poskytováním služeb přímo pro pěstouny, je v České republice velmi málo.

3.2.1 Pěstouni mají právo na služby

V říjnu a listopadu 2006 provedlo Občanské sdružení Rozum a Cit v rámci projektu „Pěstouni mají právo na služby“ kvantitativní sociologický výzkum pěstounských

rodin, jehož cílem bylo zjistit míru informovanosti pěstounů o jejich právech a jejich potřeby a zkušenosti s poskytovanými službami. Za tímto účelem byly použity standardizované dotazníky, které byly rozeslány poštou. Pěstouni byli cíleně vybráni z databáze organizací a institucí zabývajících se problémem pěstounských rodin. Celkem bylo rozesláno 1 705 dotazníků, z toho bylo navráceno 686 dotazníků, tedy 40 %.

Podle výzkumu hodnotí polovina pěstounů (51 %) systém pomoci pěstounům jako postačující, druhá polovina označuje nabídku pomoci za spíše nebo zcela nedostačující. Nespokojení jsou především pěstouni, kteří mají v péči děti s handicapem nebo pěstouni z rodin s nižším materiálním standardem.

Jednotné nejsou názory na způsoby pomoci, které je nutné podporovat. Asi polovina (53 %) pěstounů by chtěla zlepšit poradenství a rozšířit poskytované služby, druhá polovina by raději chtěla zvýšit finanční příspěvky. Zatímco pěstouni, kteří mají pocit špatného materiálního zabezpečení rodiny, preferují spíše zvyšování finanční podpory, pěstouni s handicapovanými nebo problémovými dětmi upřednostňují rozšiřování nabídky poradenství a sociálních služeb.

45 % pěstounů uvedlo, že si při řešení problémů s péčí a výchovou dětí v pěstounské péči většinou vystačí sami, nebo jim vypomůžou členové širší rodiny, příbuzní, přátelé nebo sousedé. Dalších 53 % pěstounských rodin jako hlavní zdroj pomoci označuje služby odborníka, a to lékaře, psychologa nebo jiného odborníka (19 %), sociální pracovnice (17 %), nestátní instituce (7 %) nebo pěstounů z jiných rodin (7 %). 2 % pěstounů jsou bezradná a neví, kde pomoc hledat. Míra závislosti pěstounů na vnější pomoci

roste s počtem dětí přijatých do pěstounské péče a s počtem handicapů u těchto dětí.

Pěstouni nejčastěji v systému pomoci pěstounům postrádali finance na zajištění domácnosti (64 %), služby týkající se péče o děti s výchovnými a vzdělávacími problémy, samostatné bydlení dospělých dětí a možnosti vzdělání dětí. Naopak nejmenší zájem pěstouni projevili o pomoc se zajištěním běžného provozu domácnosti, pomoc týkající se jejich zaměstnání či volného času (Pěstouni mají právo na služby, str. 9-44)).

3.3 Služby pro pěstounské rodiny ve Velké Británii

Velmi propracovaný je systém služeb pro pěstouny ve Velké Británii. Pěstounská rodina je v pravidelném kontaktu se svým klíčovým sociálním pracovníkem, který je zaměstnancem agentury pěstounské péče. Tento klíčový pracovník do rodiny telefonuje každý druhý týden a jednou za osm týdnů rodinu navštěvuje osobně. Jeho úkolem je pomoc a podpora celé rodiny, případně řešení nastalých problémů.

Kromě sociálního pracovníka agentury rodinu každý půlrok navštěvuje také státní sociální pracovník. Tento sleduje především prospívání a celkovou situaci dítěte, nikoliv fungování celé rodiny. Pěstouni jsou povinni napsat jedenkrát týdně zprávu o dítěti. Kontaktní pracovník agentury pěstounské péče musí poslat státnímu klíčovému pracovníkovi jednou za měsíc zprávu o dítěti a jednou za rok sepsat celkovou zprávu o fungování pěstounské rodiny a životě dítěte. V dokumentu zpravidla navrhuje i doporučení do budoucna (Piskačová, 2004).

Agentura pěstounské péče, pod kterou pěstouni patří, pořádá pro pěstouny průběžná školení, organizuje styk dítěte s biologickou rodinou a je schopna zajistit

pěstounům 21denní odpočinek. V rámci některých agentur je pěstounům také k dispozici 24hodinová telefonní linka nebo možnost návštěvy sociální pracovnice v domácnosti pěstounů kdykoliv ve dne či noci (online, The Together Trust, ze dne 5. 4. 2009).

Agentura The Fostering Network organizuje pro své pěstouny zajímavou službu „peer mentoringu“. Při peer mentoringu jsou stávající nebo budoucí pěstouni podporováni zkušenějšími nebo již vysloužilými pěstouny (mentory). Vždy se jedná o vztah jednoho mentora k jednomu pěstounovi nebo pěstounskému páru. Tento vztah není založen hierarchicky, jako tomu je např. mezi pěstounem a sociálním pracovníkem, který vede supervizi. Zároveň však nejde o svépomocnou činnost pěstounů, nýbrž o službu, která probíhá podle profesionálně řízeného schématu. Účelem je nabídnout pěstounům podporu a radu od někoho, kdo má relevantní pěstounskou zkušenost (online, The Fostering Network England, ze dne 11. 5. 2009).

3.4 Postavení sociálního pracovníka

Sociální pracovník by v oblasti NRP měl plnit funkci koordinátora interdisciplinárního týmu, jehož členy by kromě něho měli být psycholog, právník, lékař, speciální pedagog apod.

Sociální pracovník v systému NRP hraje roli průvodce celý procesem od podání žádosti, přes odborné posuzování a přípravu žadatelů, adaptaci dítěte v rodině až po případné navrácení dítěte do jeho biologické rodiny. Sociální pracovník by měl být schopen pěstounům zprostředkovat odbornou pomoc. Neopominutelná je i složka emocionální podpory. Nezbytný je sociální pracovník při kontrole prospívání dítěte v náhradní rodině.

Zvláštní roli hraje sociální pracovník při zprostředkovávání kontaktu pěstounské a biologické rodiny. Sociální pracovník zde tvoří jakýsi „nárazník“ při komunikaci obou rodin. S pěstounskou rodinou by měl hovořit o důležitosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou a na toto setkání by měl připravit nejen pěstouny, ale také dítě. Veškeré schůzky dítěte s biologickou rodinou by měly být dojednávány prostřednictvím sociálního pracovníka a při případných konfliktech by měl být schopen mediace.

4. Situace ve Zlínském a Olomouckém kraji

4.1 Rozhovory se sociálními pracovníci krajských úřadů

Jak již bylo výše popsáno, klíčovou roli při zajišťování příprav budoucích pěstounů a osvojitelů hrají v ČR krajské úřady. Pro zmapování situace ve Zlínském a Olomouckém kraji do práce zařazují analýzy rozhovorů se sociálními pracovníci krajských úřadů, které pracují na úseku NRP. Rozhovory proběhly v červenci 2008 v rámci výzkumu realizovaného Katedrou sociální práce FF UK a o. s. Člověk hledá člověka.

4.1.1 Cíl šetření

Cílem celého výzkumu bylo zmapovat realizaci příprav pěstounů a osvojitelů ve všech krajích v ČR. Konkrétněji tedy bylo úkolem zjistit, jaké subjekty se v jednotlivých krajích podílejí na realizaci příprav žadatelů o NRP a získat na ně kontakty. Dále byla zjišťována informovanost respondentů o rozsahu a obsahu příprav a metodách práce používaných v průběhu příprav. Respondenti byli tázáni na spokojenost s realizací příprav ve svém kraji a na silné a slabé stránky stávajícího systému. Zařazeny byly také otázky týkající se organizace každoročních konzultací o výkonu pěstounské péče podle § 11 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

4.1.2 Popis metody šetření

Vzhledem k povaze výzkumu a malému množství respondentů byla zvolena forma kvalitativního výzkumu. Byla použita metoda polostrukturovaných dotazníků, které dotazující vyplňovali na základě osobních rozhovorů s respondenty. Dotazníky byly sestaveny vedením celého výzkumu, na jejich tvorbě jsem se tudíž nepodílela. V rámci výzkumu byly osloveny sociální pracovníce NRP všech krajských úřadů, mým úkolem bylo provést rozhovory pouze s pracovníci ve Zlínském a Olomouckém kraji.

Na internetových stránkách krajských úřadů jsem vyhledala kontakty na sociální pracovníce, které jsou na KÚ pověřeny agendou NRP. Ty jsem následně oslovila prostřednictvím elektronické pošty a domluvila si s nimi osobní schůzku. Původní obavy respondentek rozptýlil průvodní dopis z KSOCP FF UK, který vysvětloval cíle výzkumu a ujištění o důvěrném nakládání se získanými údaji. Rozhovor jsem vedla volně ale zároveň tak, aby byly zodpovězeny všechny otázky dotazníku.

Po těchto návštěvách měly následovat rozhovory s pracovníky subjektů, které se na zajišťování příprav podílí. Při schůzkách s pracovníci KÚ jsem ovšem zjistila, že oba subjekty, které realizují přípravy pěstounů ve Zlínském a Olomouckém kraji, spolu úzce spolupracují a oslovená pracovníce rozhovor odmítla. Alespoň mě odkázala na dokument Občanského sdružení STROP, který realizaci příprav podrobně popisuje.

4.1.3 Analýza rozhovoru s pracovníci Krajského úřadu v Olomouci

V Olomouckém kraji se na přípravě pěstounů a osvojitelů podílejí dva subjekty, a to o. s. Triada -

Poradenské centrum Brno a Poradna pro rodinu Prostějov. S oběma subjekty spolupracuje krajský úřad méně než tři roky. Subjekty byly vybrány na základě výběrového řízení a následně s nimi byly uzavřeny smlouvy. Sociální pracovnice uvedla, že všichni pěstouni jsou připravováni v Triadě, osvojitelé jsou podle volné kapacity připravováni v Triadě nebo v Poradně pro rodinu Prostějov. Pracovnice KÚ si nebyla jistá, zda tyto dva subjekty spolu komunikují. Kromě těchto subjektů s KÚ spolupracují ještě kojenecké ústavy a dětské domovy.

V kraji se podle respondentky odlišuje příprava pro pěstouny a osvojitele. Jednotná časová dotace ovšem není stanovena ani u jedné skupiny žadatelů o NRP a rozdíly v přípravě pracovnice nespecifikovala. Většinou se jedná o tři celodenní semináře a dvě víkendová setkání. Přípravy probíhají ve větších skupinách, v odůvodněných, výjimečných případech je možné přípravu provést formou individuálních konzultací. Sociální pracovnice uvedla, že každý subjekt má vlastní obsah příprav, který byl schválen krajským úřadem. KÚ má údajně zpracovaný vlastní metodický materiál, o hlavních tématech přípravy ovšem nebyla schopná mluvit, stejně tak nebyla informovaná o metodách práce v průběhu příprav. Žadatelé o příbuzenskou pěstounskou péči nejsou připravováni vůbec.

Spokojenost žadatelů s přípravou je sledována prostřednictvím evaluačních dotazníků, které jsou žadatelům rozdány po skončení přípravy. Navíc jsou žadatelé pozváni k psychologce KÚ na pohovor, kde jsou na průběh přípravy a její hodnocení dotazováni. Kromě příprav a konzultací pro pěstouny neposkytuje KÚ Olomouckého kraje pro pěstouny ani osvojitele žádné další služby.

Konzultace o výkonu pěstounské péče si krajský úřad zajišťuje sám. Jednotná časová dotace pro tyto konzultace

neexistuje. Probíhají formou víkendových setkání pěstounů ve větších skupinách.

Celkově je pracovnice se stávajícím systémem příprav částečně spokojená a v Olomouckém kraji nechystali v průběhu uplynulého roku žádné změny. Nejvíce kladně hodnotila již výše zmíněnou změnu od 1. 6. 2006, která umožnila, aby žadatele bylo možné na základě informací získaných z průběhu přípravy vyřadit i po jejím absolvování. Pozitivně se zmiňovala i o povinnosti žadatelů projít zdravotním vyšetřením u lékaře.

Naopak negativa vidí respondentka ve velkém množství administrativy. Stěžovala si na nedostatek času ke kvalitní práci, který připisuje nedostatku personálu. Navíc se nedomnívá, že se situace v dohledné době zlepší. Přesto si myslí, že KÚ odvádí dobrou práci a žadatelé jsou připraveni na přijetí dítěte spíše kvalitně. Největší nedostatek systému připisuje zdlouhavé práci soudů, které celý proces zprostředkování NRP neúměrně prodlužují.

4.1.4 Analýza rozhovoru s pracovníci Krajského úřadu ve Zlíně

Ve Zlínském kraji přípravu žadatelů zajišťuje pouze jediný subjekt, a to o. s. STROP. S tímto občanským sdružením krajský úřad spolupracuje téměř devět let a má s ním dlouhodobě dobré zkušenosti. STROP byl vybrán na základě výběrového řízení. Poslední výběrové řízení proběhlo v r. 2006 a Strop vyhrál na základě dlouhodobé spolupráce.

Příprava žadatelů o NRP je pro pěstouny a osvojitele ve Zlínském kraji odlišná. Pracovnice uvedla, že příprava pro osvojitele má rozsah 45 hodin, pěstouni jsou připravováni v rozsahu 52 hodin. Pěstouni se účastní úvodní tříhodinové schůzky na KÚ, po kterém následují tři

víkendová a jedno jednodenní setkání. Žadatelé o osvojení absolvují o jedno víkendové setkání méně. Přípravy pro pěstouny i osvojitele probíhají shodně ve větších skupinách nad 10 osob.

Jako hlavní tematické okruhy příprav pracovníce jmenovala psychologii dítěte, psychickou deprivaci, problematiku genetiky a vlivu dědičnosti, dětských nemocí, dále rozdíly mezi biologickým a náhradním rodičovstvím, otázky identity náhradního rodiče a seznámení s legislativou NRP. Obsah kurzu připravilo Občanské sdružení STROP a následně ho konzultovalo s krajským úřadem. Podle respondentky je příprava založena především na práci ve skupině, přičemž jsou používány převážně interaktivní metody a studium případových materiálů.

Krajský úřad má zpracované vlastní metodické materiály, které žadatelé v průběhu přípravy dostávají a pracují s nimi. Kromě toho je při přípravách využívána běžně dostupná odborná literatura. O obsahu i metodách práce příprav byla pracovníce KÚ skvěle informována.

Konzultace o výkonu pěstounské péče si krajský úřad ve Zlíně zajišťuje sám. Za tímto účelem pořádá jednou ročně víkendové setkání a navíc jedno víkendové setkání pro maminky-pěstounky. Konzultace jsou stejně jako přípravy koncipovány pro větší skupiny účastníků. Sociální pracovníce uvedla, že se každoročních konzultací účastní pouze cca. 10 % pozvaných pěstounů, což vnímá jako problém.

Respondentka je se stávajícím systémem příprav zcela spokojená a nic by na něm neměnila. Domnívá se, že žadatelé jsou po absolvování přípravy určitě dostatečně připraveni k přijetí dítěte. Největší přínos vidí v tom, že přípravy dávají žadatelům příležitost, aby mohli měnit svoje počáteční představy. Slabé stránky systému hledala respondentka jen velmi těžko. Žadatelé si údajně stěžují na

velké časové protahování celého procesu zprostředkování, kdy rozhodnutí o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny bývá obvykle vydáváno až rok po podání žádosti. KÚ ale v tomto problému nevidí.

4.1.5 Odborná příprava žadatelů na přijetí dítěte o. s. STROP

Zlínský kraj spolupracuje při organizaci příprav pro žadatele o NRP s Občanským sdružením STROP. Dokument „Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny“ popisuje celý průběh přípravy včetně probíraných témat a forem práce s žadateli. Vzhledem ke skutečnosti, že o. s. STROP spolupracuje s poradenským centrem Triada, lze předpokládat, že příprava ve Zlínském kraji bude velmi podobná jako v kraji Olomouckém.

První část přípravy je společná pro žadatele o osvojení i žadatele o pěstounskou péči. Jedná se o informativní schůzku žadatelů se sociálními pracovníky kraje, jejímž cílem je poskytnutí informací o dalším postupu vyřizování jejich žádosti a procesu zprostředkování NRP. Jsou rozebírána témata sociálně-právní ochrany dětí, žadatelé jsou seznámeni se spektrem dětí, pro které se hledají náhradní rodiče. Schůzka trvá přibližně 4 hodiny.

Po této informativní schůzce následuje psychologické vyšetření žadatelů psycholožkou krajského úřadu.

Další části odborné přípravy se již liší pro žadatele o osvojení a žadatele o pěstounskou péči. U obou skupin se jedná o práci ve skupině 9–11 párů. U žadatelů o osvojení má skupinová práce dotaci 42 hodin ve dvou vícedenních setkáních a v jednom jednodenním setkání, u žadatelů o pěstounskou péči je rozsah práce 53 hodin ve třech vícedenních setkáních a v jednom jednodenním setkání.

Některá tematické okruhy zahrnuje příprava u obou skupin žadatelů. Jedná se o témata:

- potřeb dítěte
- uspokojování potřeb dítěte v ústavní výchově vs. v náhradní rodině
- vlastních zdrojů pro výchovu přijatého dítěte
- sociálně-právní problematiky
- poradního sboru a jeho funkce
- pediatrická, psychologie dítěte, psychické deprivace
- informace o dítěti, seznámení se s dítětem
- přechodu dítěte do rodiny, adaptace dítěte v rodině
- identity náhradního rodiče, biologické a náhradní rodiny dítěte
- existují širší rodiny k přijatému dítěti.

U skupin žadatelů o osvojení je možné do přípravy začlenit návštěvu kojeneckého ústavu nebo dětského domova. Posledního setkání se také účastní již stávající osvojitelé, kteří mohou žadatelům zprostředkovat své zkušenosti.

U pěstounských skupin je do přípravy navíc zařazeno šestihodinové společné setkání s vlastními dětmi žadatelů, přičemž část tohoto setkání je společná pro celé rodiny, část je individuální pro děti a pro žadatele. V přípravě je více akcentována sociálně-právní problematika NRP, zařazen je také blok o kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou.

Předposledního setkání se účastní již stávající pěstouni.

Po skončení skupinové přípravy ještě probíhají s asi týdenním odstupem individuální konzultace. Jejich cílem je zmapovat individuální situaci žadatelů a zformulovat závěry z celého průběhu přípravy.

Občanské sdružení nabízí také přípravu pěstounů na přechodnou dobu. Tato příprava má podobu 30 hodin skupinové práce ve dvou vícedenních setkáních, která navazuje na přípravu pro „běžné“ pěstouny. Příprava je zaměřena zejména na kontakt dítěte v pěstounské péči s jeho biologickou rodinou. Dále jsou s žadateli rozebírána speciálně-pedagogická témata, témata vývojové psychologie v kontextu potřeb dítěte a téma rodiny jako systému. Výcvik zahrnuje též sebezkušenostní část, která vede k zamyšlení nad vlastní rodinnou situací a nad motivací k přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Všechny druhy přípravy probíhají formou interaktivních nebo zážitkových technik, pouze faktografické bloky jsou realizovány formou přednášek (Rotreklová, Hofrová, 2006).

4.2 Služby pro pěstounské rodiny v Olomouckém kraji – o. s. ISIS

ISIS je jediné občanské sdružení v Olomouckém kraji, které se zabývá poskytováním odborných služeb určených speciálně pěstounským rodinám. Jeho hlavním cílem je „zlepšení funkčnosti pěstounských rodin, prevence problémů a optimalizace vývoje přijatých dětí“ (online, ISIS – občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám se sídlem v Olomouci, ze dne 7. 3. 2009). Snaží se o to prostřednictvím kontinuálního doprovázení pěstounských rodin. Celoroční poskytování poradenství každoročně vrcholí dvěma poradensko-vzdělávacími pobyty. Náplní těchto pobytů je vzdělávání pěstounů prostřednictvím odborných přednášek, nácviky modelových situací, sdílení mezi pěstouny, poskytování poradenství, ale také zábava a odpočinek.

Sdružení se ovšem nezaměřuje pouze na služby pro pěstouny. Svou péči orientuje též na děti vyrůstající v pěstounských rodinách. Prostřednictvím programu sociálně-

psychologických her se snaží o zdravé formování jejich osobní identity. Program je určený pro děti školního věku a dospívající, kteří se účastní výše zmíněných pobytů. Zahrnuje jednak hry aktivizační, seznamující a interakční, jednak hry k zamyšlení nad životními hodnotami, hry zaměřené na sebepoznání, sebevyjádření a posílení sebedůvěry apod. Hry vedou studenti, kteří jsou vybráni na základě teoretických znalostí z oblasti NRP a praktických zkušeností z prací s dětmi.

Velkým přínosem o. s. ISIS je jeho kontinuální péče o pěstounské rodiny, která odborníkům umožňuje navázat s rodinami bezpečný vztah důvěry.

4.3 Služby pro pěstounské rodiny ve Zlínském kraji - Rodina svaté Zdislavy

Rodina svaté Zdislavy je občanské sdružení, které oficiálně poskytuje své služby pěstounským rodinám na území celé ČR, fakticky se omezuje na území Zlínského kraje. Svou činnost zaměřuje zejména na velké pěstounské rodiny, které jsou jeho členy. Sdružení podporuje pěstounské rodiny psychologickou, sociální i ekonomickou formou.

Sdružení je schopné pěstounským rodinám poskytnout poradenství z oblasti psychologie, vzdělávání a speciální pedagogiky. Výhodou je, že všichni odborníci sdružení se orientují v problematice NRP. Pokud nemůže sdružení službu zajistit vlastními zdroji, zprostředkovává pomoc u jiných odborníků.

Hlavním cílem sdružení je prevence problémů v pěstounských rodinách. Odborníci rodiny navštěvují přímo v jejich bydlišti, což jim umožňuje zmapovat situaci, určit potřeby rodiny a následně pak navrhnout nejlepší řešení. Za tímto účelem používají především rozhovory. Členy rodiny

sledují při jejich vzájemné interakci a následně s nimi konzultují navrhovaná opatření.

Podobně jako o. s. ISIS pořádá také Rodina svaté Zdislavy víkendová setkání rodin s odborníky. Jejich náplň je v obou sdruženích velmi podobná, tzn. zejména vzdělávání prostřednictvím přednášek z nejrůznějších oblastí, besedy, diskuse apod. Od občanského sdružení ISIS dokonce sdružení převzalo již výše zmiňovaný speciální program sociálně-psychologických her pro děti a dospívající. Kromě tohoto ještě víkendová setkání přispívají k posilování sociální sítě rodin ve sdružení i k budování vztahů důvěry k odborníkům.

Pozitivní skutečností je i úzký kontakt sdružení s příslušnými sociálními pracovníci obcí s rozšířenou působností, pod které rodiny spadají. Tyto sociální pracovníce se dokonce zúčastňují pobytových setkání.

V rámci ekonomické pomoci se sdružení snaží pěstounům získat finanční prostředky z darů a příspěvků od sponzorů. Ve prospěch pěstounských rodin organizuje benefiční akce a snaží se pěstounům zprostředkovat kontakty s charitativními organizacemi (online, Rodina sv. Zdislavy, ze dne 26. 2. 2009).

4.4 Závěry šetření a doporučení

Souhrnně lze říci, že přípravy v obou krajích odpovídají kritériím stanovených v doporučení MPSV. Celá struktura přípravy o. s. STROP toto doporučení přibližně kopíruje. Příprava splňuje nároky z hlediska probíraných témat i personálního zajištění. Také časová dotace přípravy zhruba vyhovuje kladeným požadavkům. Pozitivní je použití převážně nepřednáškových technik práce s žadateli. Kladně lze hodnotit i oddělenou práci se žadateli o osvojení a žadateli o pěstounskou péči.

Sociální pracovníce ve Zlíně i Olomouci hovořily o tom, že si žadatelé o svěřeni dítěte do NRP často stěžují na zdlouhavý proces zprostředkování, přičemž povinnost účastnit se na přípravě vnímají jako jeho další protahování. Zde je potřeba si uvědomit, že žadatelé mohou proces zprostředkování prožívat velmi emotivně. Úkolem pracovníc KÚ a ostatně i všech dalších odborníků, se kterými se budoucí pěstouni a osvojitelé setkávají, proto je trpělivé a opakované vysvětlování potřebnosti a důležitosti příprav pro následující fungování pěstounské rodiny.

V obou krajích si konzultace o výkonu pěstounské péče zajišťují krajské úřady samy, a to formou víkendových setkání. Přestože je účast pěstounů na těchto konzultacích dobrovolná, překvapilo mě, že této možnosti (jak se zmínila pracovníce KÚ ve Zlíně) využívá velmi malé procento pěstounů. Pro KÚ by to měl být podnět k zamyšlení, jak pěstouny k účasti lépe motivovat, případně jak změnit program nebo formu konzultací tak, aby byla pro pěstouny atraktivnější. Zajímavé by v tomto směru bylo zeptat se přímo pěstounů, jaké změny by v této oblasti uvítali. Možným řešením problému by mohlo být i přizvání dalších odborníků nebo neziskového sektoru, aby program konzultací pomohli vytvořit nebo se na něm přímo podíleli.

Závěrem mohu říci, že jsem se na obou krajských úřadech setkala se sociálními pracovníci, které své práci dobře rozumí a které ji dělají rády, což je pro budoucí pěstouny a osvojitele jistě největší devizou.

V oblasti služeb pro pěstouny působí ve Zlínském a Olomouckém kraji dvě občanská sdružení. Obě nabízí kontinuální doprovázení pěstounských rodin a pobytová setkávání pěstounů a odborníků, což může být pro řadu pěstounů nejlepší forma podpory.

Závěr

Náhradní rodinná péče jistě představuje nejvhodnější způsob péče o děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Český právní systém zná několik forem NRP, které popisují v první kapitole.

Zvláštní pozornost zasluhuje především pěstounská péče. Právě do ní se dostávají děti, které jsou zdravotně nebo psychicky postižené, děti se špatnou vývojovou prognosou a děti se špatnou minulostí. Péče o tyto děti klade velké požadavky na jejich náhradní rodiče. Proto je nesmírně důležité, aby se pěstouny stávaly zralé a vyrovnané osobnosti, které jsou na svoje nové „poslání“ náležitě připraveny.

Přestože jako první se budoucí náhradní rodiči setkávají se sociální pracovníci na úřadě obce s rozšířenou působností, hlavní roli při procesu zprostředkování hraje příslušný krajský úřad. Právě ten má povinnost zajistit psychologické vyšetření žadatelů a jejich odbornou přípravu. Zákon se zmiňuje o přípravách pro budoucí náhradní rodiče pouze stručně, o to podrobnější je metodické doporučení MPSV. Přesto si mohou jednotlivé krajské úřady organizovat přípravy podle svého uvážení, a proto se přípravy pěstounů a osvojitelů mohou v různých krajích lišit jak formou, tak i obsahem.

Péče odborníků o pěstounské rodiny by v žádném případě neměla skončit po přijetí dítěte do rodiny. Služby pro pěstounské rodiny by měly působit jako prevence problémů. Podporu potřebuje každá pěstounská rodina, natožpak rodiny s dětmi problémovými. V současnosti už v ČR existují neziskové organizace, které se zaměřují přímo na práci

s těmito rodinami. Stále jich ovšem není dostatek a řada pěstounů se proto necítí být při péči o svěřené děti dostatečně podporována.

Ať už při umísťování dítěte do rodiny nebo při průběhu samotné péče o dítě, vždy nejvíce záleží na vzájemné komunikaci pěstounů, sociálních pracovníků a dalších zainteresovaných odborníků a institucí.

Ve Zlínském a Olomouckém kraji se na přípravách budoucích pěstounů podílejí dvě nestátní neziskové organizace. Rozhovory se sociálními pracovníci potvrdily, že přípravy jsou v obou krajích vedeny v souladu s metodickým doporučením MPSV. Dále v těchto krajích působí dvě občanská sdružení, jejichž hlavním cílem je podpora zdravého fungování pěstounských rodin.

Resumé

V úvodu práce je popsán současný systém náhradní rodinné péče v ČR. Další část nabízí přehled zákonných norem a metodických doporučení, které se vyjadřují k realizaci vyšetřování způsobilosti žadatelů k přijetí dítěte do péče a realizaci přípravných kurzů pro ně. Krátce také nahlíží do přístupu, který byl v rámci přípravy pěstounů uplatňován v minulosti.

Kapitola o službách pro pěstounské rodiny dokazuje potřebnost těchto služeb pro správné fungování dětí v pěstounské péči i pěstounské rodiny jako celku. Popisuje některé problémy, se kterými se náhradní rodiče setkávají a hledá služby, které na tyto problémy reagují. Definuje postavení sociálního pracovníka jako hlavního koordinátora všech činností kolem pěstounské rodiny.

Závěr práce je věnován zmapování situace ve Zlínském a Olomouckém kraji. Jeho součástí jsou dva rozhovory se sociálními pracovníci krajských úřadů. Ty zjišťovaly způsob realizace příprav pro budoucí náhradní rodiče a realizace konzultací o výkonu pěstounské péče v těchto krajích.

Bakalářská práce upozorňuje na nejednotnost příprav v jednotlivých krajích a poukazuje na nedostatečnou nabídku služeb pro pěstounské rodiny v ČR. V rámci šetření na krajských úřadech ve Zlíně a Olomouci bylo zjištěno, že přípravy v obou krajích odpovídají požadavkům stanovených v metodickém doporučení MPSV.

Resume (English)

Prologue of this bachelor thesis describes the contemporary system of foster care in the Czech Republic. Next part offers survey of lawful regulations and methodical recommendations which are related to approving of the prospective foster careers and the realization of preparation courses for them. Brief insight to Foster's preparation in the past is included as well.

The chapter about services for foster carers evidences their need for correct function of foster families. It describes some problems which fosters must face to and searches services dealing with those problems. Social worker is defined as primary coordinator of all proceeding related to foster family.

The conclusion of the thesis charts situation in regions of Zlín and Olomouc. It includes two interviews with social workers of incident regional authorities. The interviews investigated with preparation technique of the prospective fosterers and the realization of consulting on foster care practice in those regions.

The thesis refers to the disunity of foster carer's preparation in regions and points out the deficient offer of services for the foster families in the Czech Republic.

Inquiry at the region offices shows that foster carer's preparation meets the requirements stated in methodical recommendation of The Ministry of Labour and Social Affairs (MoLSA).

Seznam použité literatury

Odborná literatura

BUBLEOVÁ, V., BENEŠOVÁ, L.: Hledáme náhradní rodiče. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2001.

MATĚJČEK, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6

MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. a kol.: Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3

KOLUCHOVÁ, J.: Psychický vývoj dětí v pěstounské péči. Praha: MPSV, 1992. ISBN 80-85529-01-7

KOVAŘÍK, J.: Úspěšnost náhradní rodinné péče. Část I. (Příčiny neúspěchu pěstounské péče). Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1996.

KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H., BUBLEOVÁ, V.: Systémy přípravy pěstounů a osvojitelů. Srovnávací studie s příklady vybraných typů. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 1999.

PISKAČOVÁ, K.: Systém pěstounské péče ve Velké Británii. In Náhradní rodinná péče, III/2004.

Pěstouni mají právo na služby: praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči. Praha: Rozum a Cit, 2007.

Pěstounská péče. II. vydání. Praha: MPSV ČSR, 1976

ROTREKLOVÁ, E., HOFROVÁ, V.: Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny a navazující sociální služby pro osvojitelské a pěstounské rodiny. Zlín: Občanské sdružení Strop, 2006.

Právní dokumenty

Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Úmluva o právech dítěte

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče

Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine (Slovenská republika)

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Slovenská republika)

Internetové zdroje

Adopce.com - Projekt náhradní rodinné péče. *Průvodce náhradní rodinné péčí* (online). (cit. 2009-04-29)

Dostupné z: <http://www.adopce.com/beta/adopce/brozura.pdf>

FCA: The Foster Care Associates. What Are The Types Of Foster Care? (online). (cit. 2009-04-05)

Dostupné z: <http://www.thefca.co.uk/placement.php>

Institut náhradní rodinné péče Natama. *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální PP)* (online). (cit. 2009-05-08)

Dostupné z: <http://natama.cz/?sid=5>

Internetový server Právník.cz (online). (cit. 2009-05-08)

Dostupné z: <http://www.pravnik.cz/a/24/svereni-do-vychovy-jine-fyzicke-osoby.html>

ISIS - občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám se sídlem v Olomouci (online). (cit. 2009-03-07)

Dostupné z: <http://isis.unas.cz>

Rodina sv. Zdislavy - občanské sdružení (online). (cit. 2009-02-26)

Dostupné z: <http://www.rodina-zdislavy.cz>

Sdružení SOS dětských vesniček (online). (cit. 2009-05-02)

Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/index.php?Title=Hled%C3%A1me%20p%C4%9Bstouny&>

The Fostering Network England. *Mentoring* (online). (cit. 2009-05-11)

Dostupné z:

<http://www.fostering.net/activities/england/mentoring.php>

The Together Trust (online). (cit. 2009-04-05)

Dostupné z:

http://www.togethertrust.org.uk/fostadopt/what_we_offer_f.php?area=fostering&s1=2&s2=3

Příloha

Osnova strukturovaného rozhovoru pro pracovníka krajského úřadu

Organizace a respondent

1. Název organizace
2. Adresa
3. Telefon
4. Mail
5. Kontaktní osoba
6. Pracovní zařazení respondenta
7. Vzdělání respondenta
  - a) Sociální pracovník kvalifikovaný podle zákona 108/2006 § 110
  - b) Jiné - Jaké?
8. Praxe v oblasti NRP

Zúčastněné subjekty

9. Kolik subjektů (organizací či jednotlivců) celkem se podílí ve vašem kraji na přípravách budoucích pěstounů a osvojitelů podle zákona o sociálně právní ochraně dětí 359/1999 par.11 ods. 2, pís.a)
10. Které to jsou? (pokud možno včetně kontaktů)
11. Kdo zajišťuje ve vašem kraji každoroční konzultace o výkonu pěstounské péče podle zákona o sociálně právní ochraně dětí 359/1999 par.11 ods.4? Pokud jsou to externí subjekty, vyjmenujte je (pokud možno včetně kontaktů)
12. Jak dlouho s jednotlivými subjekty spolupracujete?

Subjekt	Do 3 let	3-5 let	6-9 let	10 a více let

13. Jak jste dané subjekty vybírali?
14. Jak je vaše spolupráce smluvně ošetřena?
  - a) KÚ objednává od subjektů služby
  - b) Subjekty jsou podporovány formou grantů
  - c) KÚ uzavírá smlouvy s jednotlivými odborníky
  - d) Jiná možnost - jaká?
15. Jakou částku ročně vynakládáte na přípravu?
16. Jakou částku ročně vynakládáte na konzultace?
17. Podle čeho jsou jednotliví žadatelé přiřazováni k subjektům, které realizují přípravu?
  - a) podle specializace subjektů
  - b) podle volné kapacity
  - c) podle lokality
  - d) přípravy se vždy účastní všechny subjekty
  - e) jiná možnost - jaká?
18. Jak spolu jednotlivé subjekty komunikují (způsob, četnost)? Má tato komunikace ustálenou příp. formalizovanou podobu?
  - a) KÚ pořádá pravidelná setkání všech subjektů, které se na přípravách podílejí.
  - b) Subjekty se setkávají a přizvou KÚ
  - c) Subjekty se setkávají bez pravidelné účasti KÚ
  - d) Subjekty nejsou pravidelném kontaktu
  - e) Pracovník KÚ si není jistý/neví
  - f) Jiná možnost - jaká?
19. Kolik žadatelů v loňském roce absolvovalo ve vašem kraji přípravu?
20. Existují ve vašem kraji nějaké svépomocné skupiny pěstounů nebo osvojitelů?
  - a) ano
  - b) ne
  - c) nejsem si jistý

Forma přípravy

21. Odlišuje se nějak příprava pěstounů a osvojitelů? Pokud ano, vyplňte následující otázky zvlášť pro pěstouny a zvlášť pro osvojitele.
22. Existuje jednotná časová dotace pro přípravu pěstounů/osvojitelů?
  - a) ano
  - b) ne
23. Pokud ano, kolik je to hodin?
24. Jaká je nejčastější organizační forma z hlediska časové dotace?
  - a) cyklus přednášek či konzultací (do 4 h/setkání)
  - b) celodenní semináře
  - c) víkendová setkání
  - d) vícedenní kurzy (delší než pá-ne)
  - e) kombinace různých variant - jakých?

- f) jiná forma - jaká?
25. Nejčastější forma příprav z hlediska počtu žadatelů
- a) individuální konzultace
  - b) malé skupiny (do 10 osob)
  - c) větší skupiny (nad 10 osob)
  - d) kombinace různých variant (prosím popište)
  - e) jiná možnost

Forma konzultace

26. Existuje jednotná časová dotace pro pravidelné každoroční konzultace o průběhu PP?
- a) ano
  - b) ne
27. Pokud ano, kolik je to hodin?
28. Jaká je nejčastější organizační forma z hlediska časové dotace?
- a) jednorázová konzultace přímo v PP rodině prováděná pracovníky OSPOD
  - b) jednorázová konzultace přímo v PP rodině prováděná externími odborníky
  - c) jednorázová konzultace na pracovišti OSPOD
  - d) jednorázová konzultace na pracovišti externího odborníka (organizace)
  - e) víkendová setkání pěstounů organizovaná KÚ
  - f) víkendová setkání pěstounů organizovaná pověřenou organizací či externím odborníkem „na klíč“
  - g) jiná forma - Jaká?
  - h) kombinace různých variant - Jakých?
29. Nejčastější forma konzultací z hlediska počtu účastníků
- a) individuální konzultace
  - b) malé skupiny (do 10 osob)
  - c) větší skupiny

Obsah

30. Obsahová náplň příprav
- a) všechny zúčastněné subjekty v našem kraji postupují podle jednotného obsahového schématu, který musí naplnit
  - b) každý subjekt má vlastní obsah příprav, jehož obsah byl s KÚ konzultován příp.ho KÚ přímo schválil
  - c) jednotlivé subjekty jsou plně kompetentní a zodpovědné za obsah příprav a KÚ do něj nezasahuje
31. Pokud existuje jednotný obsah příprav na krajské úrovni, kdo podílel na jeho přípravě?

- a) obsah příprav připravili odborníci vybraní KÚ
- b) na přípravě obsahu se podíleli kolegové z dalších subjektů, které se na přípravách podílejí
- c) na přípravě obsahu se spolu s námi podíleli kolegové z dalších subjektů, které se na přípravách podílejí + další externí odborníci
- d) využili jsme zahraniční zkušenosti (programy), které jsme adaptovali na české podmínky - Jaký?
- e) převzali jsme zahraniční model - Jaký?

32. Vyjmenujte hlavní tématické okruhy, které přípravy obsahují.

	Hodnotové a postojoyé okruhy	Časová dotace
a	Ujasnění motivace žadatelů	
b	Očekávání žadatelů	
c	Obavy a dilemata žadatelů	
	Znalostní okruhy	
d	Genetika, vliv dědičnosti	
e	Dětské nemoci, očkovací kalendář	
f	Péče o kojence a batolata	
g	Psychomotorický vývoj dětí	
h	Základy pedagogiky	
ch	Dospívání	
i	Romské dítě v PP příp. dítě jiného etnika v PP	
j	Děti s poruchami chování	
k	Děti se zvláštními zdravotními a sociálními potřebami	
l	Rodičovství biologické x náhradní	
m	Legislativa NRP	
n	Sociální zabezpečení dětí v NRP	
o	Dostupné služby pro NRP (sociální, zdravotní, volnočasové...)	
p	Psychohygiena, prevence syndromu vyhoření	
	Dovednosti	
q	Efektivní komunikace	
r	Řešení konfliktů	
s	Relaxace, autogenní trénink apod.	
	Jiné	

33. Informovanost pracovníka KÚ o obsahu příprav
- a) pracovník bez problému jmenoval obsah příprav, byl evidentně informován
  - b) pracovník měl s obsahem určité potíže, nebyl si jím úplně jistý
  - c) pracovník nevěděl, co je obsahem příprav
34. Jaké metodické materiály využíváte pro účastníky příprav?
- a) využíváme převážně běžně dostupnou odbornou literaturu, kterou žadatelům doporučíme k prostudování
  - b) máme zpracované vlastní metodické materiály, které v průběhu žadatelé dostávají a pracují s nimi
  - c) využíváme upravených zahraničních materiálů (jmenujte kterých)
  - d) jiné materiály - jaké?
  - e) kombinace různých variant - jakých?
35. Vyjmenujte jaké metody práce v průběhu příprav využíváte? (např. rozhovor, hraní rolí, VTI ..)
36. Jak se odlišuje příprava žadatelů o příbuzenskou PP?

Hodnocení - silné a slabé stránky současného stavu

37. Jak jste se stávajícím systémem spokojeni?
- a) zcela spokojeni
  - b) částečně spokojeni
  - c) částečně nespokojeni
  - d) zcela nespokojeni
38. Jaké jsou jeho silné stránky?
39. Jaké jsou jeho slabé stránky?
40. Pokud byste mohl/mohla od zítřka změnit na stávající systému jednu věc, která by to byla?
41. Připravujete v průběhu jednoho roku nějaké změny v systému příprav a konzultací s pěstouny?
- a) ano - jaké?
  - b) ne
42. Připravujete v průběhu jednoho roku nějaké změny v systému příprav osvojitelů, pokud se liší od pěstounů?
- a) ano - jaké?
  - b) ne
43. Sledujete nějak spokojenost pěstounů a s procesem přípravy a konzultací?
- a) ano - jak?
  - b) ne
44. Sledujete nějak spokojenost osvojitelů s procesem přípravy?
- a) ano - jaké?

b) ne

45. Domníváte se, že přípravy ve stávající podobě připraví žadatele dostatečně kvalitně?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

46. Pokud ne, proč?

47. Jak jste celkově spokojeni s dalšími subjekty, které na procesu podílejí?

	Zcela spokojeni	Částečně spokojeni	Částečně nespokojeni	Zcela nespokojeni
Poradna pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy				
Pedagogicko-psychologická poradna				
Kojenecký ústav				
Dětský domov				
Místní/městský úřad (odd.SPOD)				
Krajský úřad (pracovník pro NRP)				
Jiná NNO 1				
Jiná NNO 2				
Jiná NNO 3				

Další služby

48. Poskytuje KÚ další služby pro pěstouny či osvojitele? Jaké?

49. Pokud ano, spolupracujete na jejich zajištění s dalšími subjekty? Se kterými a jak?

50. Budeme rádi, pokud nám sdělíte jakékoliv další postřehy, které se týkají všech aspektů příprav pěstounů a osvojitelů.